

Sacred Bridges in muzikale en historische context

Psalmen in de joodse, christelijke en islamitische traditie

Het Boek der Psalmen is een van de drie poëtische boeken van het Oude Testament. Het omvat 150 psalmen die, na lange mondelinge overlevering, op schrift werden gezet¹. Zij passen bij alle denkbare vreugdevolle en droevige situaties van het menselijke leven, en bij alle kerkelijke handelingen. Vandaar dat in het Jodendom en in alle confessies van het Christendom de psalmen een centrale rol hebben in de liturgie en in de persoonlijke geloofsuitoefening. Anders is dat in de gebedsdiensten van de Islam, waarin onder meer uit de Koran religieuze teksten (soera) gereciteerd en gezongen wordt. Het Boek der Psalmen wordt er als een van de vijf heilige boeken van de Openbaring Gods geëerd.

Het concert *Sacred Bridges* (Heilige Bruggen) biedt de mogelijkheid de op muziek gezette psalmen te zien in hun gemeenschappelijke betekenis voor de drie religies: als bron van spiritualiteit, als verbinding tussen traditie en moderne tijd, en bovenal als brug om mensen bij elkaar te brengen en te inspireren. De westerse en oosterse muziek vloeien in elkaar over. De musici en zangers op het toneel staan samen symbool voor de tijdloze geest van *Sacred Bridges*.

De componisten

Salomone Rossi

De joodse componist Salomone Rossi (ca. 1570-1630) werkte aan het hof van de kunstminnende Gonzaga, hertog van Mantua. Net als in andere gebieden in Italië, dwong rond 1612 ook Conzaga de joden in een getto te leven. Zijn waardering voor het veelzijdige werk van Rossi was echter zo groot, dat deze van het dragen van de jodenster werd uitgezonderd.

De joden in de diaspora hielden sterk vast aan de oude liturgische tradities. Muzikale vernieuwing, waaronder de meerstemmige Renaissance-muziek, bleef lange tijd verboden.

Deze muziek had echter in Mantua al zijn weerklank gevonden, voordat het getto werd ingesteld.

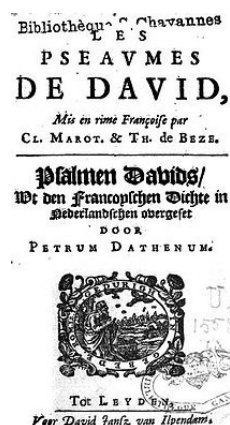
Door nu de Hebreeuwse psalmteksten te verbinden met de moderne meerstemmige muziek, wist Rossi de brug te slaan tussen de joodse traditie en de behoefte aan vernieuwing.

Een pagina van Rossi's 'Hashirim Asher Lish Lomo (het Hooglied van Salomo)

Claude Goudimel

In 1562 werd de vertaling van het Boek der Psalmen in het Frans voltooid door o.a. Clément Marot. Zo ontstond het Geneefse Psalmboek. De poëtische teksten werden door o.a. Claude Goudimel (ca. 1520-1572) op basis van de acht tonen van het Gregoriaans op muziek gezet. Calvin hechtte grote waarde aan de kwaliteit van de liederenbundel. Zijn eisen waren helder: de nieuwe melodieën moesten aanspreken, eenvoudig en eenstemmig zijn, niet afleiden van de inhoud en worden gezongen zonder begeleiding. Een toegang tot de bron voor iedereen; er stond geen priester of koor tussen de gelovigen en God. Goudimel componeerde roerend eenvoudige vierstemmige toonzettingen met een intrigerend gebruik van syncopisch ritmes. Deze psalmen werden gezongen in de huiselijke kring, want muziek en het

'Psalmen van David op rijm gezet door Marot en De Bèze', vertaald door Datheen

bespelen van instrumenten maakten een belangrijk deel uit van het culturele leven van veel gereformeerde gelovigen. Muziek werd gezien als een geschenk van God.

In de daaropvolgende decennia en eeuwen beleefde het Geneefse Psalmboek een ongeëvenaarde en vruchtbare verspreiding over de hele wereld. Al gauw verschenen vertalingen; als eerste de Nederlandse vertaling – ook in dichtvorm – van Petrus Datheen (1566). Nog steeds worden in enkele strengereformeerde kerken de psalmen van Datheen gezongen.

Jan Pieterszoon Sweelinck

Van verbazingwekkend hoog niveau zijn de zeer bijzondere en complexe psalmmotetten van Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621). Hij was organist van de Oude kerk in Amsterdam, een stad waar een vrije, tolerante atmosfeer heerste. Bij welke kerk hij hoorde is tot nu toe niet echt vastgesteld; maar 'in verbinding staan' bracht hij zeker in praktijk. Hij bewerkte Latijnse motetten voor de katholieke eredienst, improviseerde lutherse kerkmuziek op het orgel en publiceerde vier bundels met motetten van alle 150 psalmen, waarin de melodieën van het Geneefse Psalmboek volgens alle regels der polyfone kunst geniaal werden bewerkt.

Sweelinck: kopergravure van J. Müller, 1624

Ali Ufkî

Heel bijzonder zijn de 15 psalmen van Ali Ufkî, vertaald in het Osmaans en op muziek gezet in 1665 in Constantinopel.

Ufkî (ca. 1610-1675) werd als Wojciech Bobowski in Polen geboren in een protestants milieu en was kerkmusicus. Hij werd als jongeman gevangengenomen door de Tataren, verkocht aan het hof van de Osmaanse sultan en daar opgeleid. Hij werkte als vertaler, schatkistbewaarder en musicus.

Hij bekeerde zich tot de Islam; zijn nieuwe naam werd Ali Ufkî. Als kenner van twee werelden, de Islam en het Christendom, wijdde hij zich volledig aan het creëren van wederzijds begrip en het vergroten van respect voor beide culturen. Hij vertaalde de Bijbel in het Osmaans, schreef een uitleg over de Islam in het Latijn en componeerde zelfs Islamitische geestelijke liederen. Zijn aantekeningen zijn waardevolle getuigen van de Osmaanse hofmuziek van de 17^e eeuw²⁾. Ufkî nam de originele melodieën van de psalmen van het Geneefse Psalmboek over en zette ze over in het Turkse Makam-systeem³⁾. Hierdoor kregen de melodieën hun specifieke oosterse kleur en sfeer. Doordat de noten na elkaar worden gespeeld, niet in akkoorden, sloot Ufkî aan op de eenvoud van de melodieën in het Geneefse Psalmboek.

Ali Ufkî

Een muzikale bezinning op het Boek der Psalmen doet op eenvoudige, volkomen vanzelfsprekende wijze de aanvankelijk aan elkaar tegengesteld lijkende werelden van Islam en Christendom samensmelten. Een transculturele prestatie zonder weerga.

Deze tekst is gebaseerd op bijdragen van Vladimir Ivanoff, artistiek leider van Sarband en Judith Haug, dramaturg van Sarband

Voetnoten:

¹⁾ De meeste psalmen worden aan Koning David toegekend (1000-960 v.Chr.); andere psalmen aan de tijd vóór de Babylonische ballingschap (587-538 v. Chr.)

²⁾ Acem İlâhî, Mevc-i Deryâ Pesrev en Acem Peşrevi worden in Sacred Bridges uitgevoerd.

³⁾ Kenmerkend voor het Makam-systeem is de snelle maatwisseling b.v. 7/4, 4/4, 2/4. Het octaaf is door gebruik van kwarttonen in 53 tonen verdeeld.